

УДК 330.8:330.31

Історія економічної думки

Довбенко М.В., д-р екон. наук

Інститут відкритої політики (Київ)

ЦИКЛІЧНІ ІНДИКАТОРИ А.БЕРНСА ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Присвячено життю і науковій творчості талановитого дослідника ділових циклів А.Бернса (1904–1987), його композитним випереджувальним індикаторам, що вже майже 80 років залишаються основними у передбаченні циклів ділової активності. Підкреслено актуальність запропонованого ним визначення економічного циклу як специфічного типу коливань в економічній діяльності держави. Сучасного звучання набуло питання про роль циклічних трансформацій, що об'єктивно притаманні процесу відтворення.

Про Артура Бернса в Україні відомо дуже мало. Разом із тим видатний британський фахівець з історії економічної думки Марк Блауг включив його до списку ста великих сучасних економістів. Чим же заслужив таку честь Бернс (*Burns*) Артур Франк?

Жителі Івано-Франківська можуть пишатися – у 1904 р. він народився саме в цьому місті. Коли хлопчику було десять років, його сім'я емігрувала в США. Всі свої вчені ступені та викладацькі звання Артур Бернс отримав у Колумбійському університеті (Нью-Йорк): ступінь бакалавра – в 1925 р., магістра – в 1925 р. і доктора – в 1934 р. Докторську дисертацію "Виробничі тренди в США після 1870 року" захистив у Принстонському університеті.

Творчість дослідника. У 1930 р. А.Бернс став працювати науковим співробітником у Національному бюро економічних досліджень¹ (НБЕД). Молодого дослідника, як і значну частину економічного співтовариства, хвилювало декілька взаємопов'язаних питань:

¹ Національне бюро економічних досліджень (НБЕД) – приватна некомерційна організація США, заснована У.Мітчеллом у 1920 р. як центр незалежних і об'єктивних економічних досліджень. НБЕД є визнаним авторитетом з моніторингу циклів ділової активності, його фахівці до сьогодні визначають офіційні дати початку і закінчення економічних спадів, а їхні публікації вважаються дуже поважними у відповідних галузях економіки.

які серед усіх можливих причин коливань у рівнях виробництва і зайнятості найкращим чином пояснюють фактичні коливання економічної активності? Як слід пояснювати той факт, що в багатьох країнах, у тому числі й у США, виробництво, зайнятість, а також інші макроекономічні показники підвладні циклічним трансформаціям, коли всі основні змінні проходять через періоди піднесення і спаду, що настають один за одним? Наскільки реально визначити сам цикл і як можна використати результати, отримані в ході досліджень циклічності?

Якщо б різні цикли ділової активності не мали загальних рис, то всякий цикл слід було б трактувати як унікальне явище, і будь-яка спроба узагальнення (необхідна для всіх теорій) була би приречена на невдачу. Хоча економічні цикли² не схожі один на одного, на щастя, для них характерні певні спільні властивості, що уможливорює їхнє теоретичне вивчення. Першу серйозну спробу виділити спільне в економічних циклах, які спостерігалися в США, зробили Артур Бернс і Уеслі Мітчелл. Також за їхніми численними дослідженнями було зроблено низку цікавих висновків і практичних рекомендацій. Зокрема, вивчення явищ випередження та відставання має велике значення для відкриття показників (індикаторів) поворотних точок циклічного руху. Результати вони оприлюднили у своїй праці "Статистичні індикатори періодів поживавлення" [1]. Обом ученим належить пріоритет у розробленні методики короткострокового прогнозування кон'юнктурних змін із використанням випереджувальних показників. У чому її суть?

Зазначена методика побудови композитного (складеного) випереджувального показника (КВП) передбачає проходження кількох етапів. На першому етапі відбувається відбір макропоказника, який відображає динаміку національної економіки в цілому. На другому здійснюється попередній відбір показників із випереджувальними властивостями. На третьому відбувається трансформація динамічних рядів остаточно відібраних випереджувальних показників із метою усунення трендової і сезонної складової. На четвертому за допомогою спеціальних методів відбираються 5–10 найкращих випереджувальних показників і обчислюються їхні циклічні характеристики. На п'ятому відібрані трансформовані динамічні ряди агрегуються у КВП. На шостому етапі здійснюється аналіз динамічного ряду КВП з метою виявлення зміни кон'юнктури, що наближається.

² У науковій літературі термін "бізнес-цикл" переважно вживається як синонім терміна "економічний цикл" чи "діловий цикл".

Комплексне дослідження А.Бернса і У.Мітчелла було частиною масштабного наукового проекту, який реалізовувався протягом декількох десятиліть НБЕД, і узагальнене у монографії "Вимірювання бізнес-циклів" [2]. Книга ця присвячена головним чином статистичній методології, але вона містить також численні дані про послідовність різних часових рядів у циклі. У праці використано 1000 щомісячних рядів спостережень у чотирьох країнах (США, Великій Британії, Німеччині, Франції) для встановлення, якою мірою співпадають різні індикатори підйомів та спадів. Із 1876 по 1938 рр. співавтори нарахували 18 циклів. Варто зазначити, що до 1940-х років переважав дуже спрощений, в основному описовий, підхід до аналізу економічних циклів. Обговорювалися проблеми адекватного вимірювання, вибору індексів і графічного представлення ключових перемінних. Фактично аналіз циклів асоціювався в цілому з НБЕД і, зокрема, із зазначеною працею А.Бернса і У.Мітчелла, які спиралися на аналіз даних та описову статистику, і не передбачав стохастичних моделей.

Водночас саме Бернс та Мітчел дали загальноприйняте визначення економічного циклу, яке стало класичним: "Економічні цикли – це тип коливань у сукупній економічній активності націй, які організують свою діяльність переважно у формі приватного підприємства; цикл складається з періоду підйому, що спостерігається одночасно у багатьох видах економічної діяльності, котрий змінюється також спільним для всієї економіки періодом спаду, скороченням виробництва з подальшим поживленням, що переходить у фазу підйому наступного циклу; зазначена зміна фаз циклу є такою, що повторюється, але не обов'язково періодичною; тривалість економічних циклів коливається від одного року до 10–12 років, при цьому не можна виділити з них коротші цикли подібного типу і однакової амплітуди" [2].

Макроекономічні змінні можуть бути класифіковані залежно від того, як вони змінюються: проциклічно, протициклічно або ациклічно. Проциклічні змінні мають тенденцію до зростання в період економічного підйому і до зменшення під час спаду. Протициклічні змінні мають тенденцію до зростання у фазі економічного спаду і до падіння у фазі підйому. Динаміка ациклічних змінних не пов'язана безпосередньо з циклом ділової активності. Класифікація основних макроекономічних змінних відповідно до їхніх циклічних властивостей подана в таблиці.

Спираючись на результати аналізу величезних обсягів статистичних даних, найбільш достовірних на той момент, А.Бернс і У.Мітчелл

челл досить детально дослідили природу економічних циклів США за період із середини ХІХ до середини ХХ ст. Кожний виділений ними економічний цикл починався з найнижчої точки ділової активності (підощви), після чого наставав період піднесення. Поступово економіка досягала піку чи найвищої точки економічного циклу, за яким наставав період спаду. Через деякий час економіка знову поверталася до найнижчої точки, від якої починалося чергове пожвавлення економічної діяльності. Вершини і низини розглядаються як критичні розмежувальні пункти циклу, що складається з чотирьох тісно пов'язаних між собою фаз: пожвавлення, експансії, рецесії і стиснення. Закінчення одного циклу співпадає з початком іншого.

Таблиця

**Деякі макроекономічні змінні та їхні властивості
стосовно бізнес-циклів**

Проциклічні		Протициклічні	Ациклічні
Висока узгодженість динаміки з циклом	Низька узгодженість динаміки з циклом		
Сукупне виробництво	Виробництво товарів повсякденного попиту	Запаси готової продукції	Експорт (США)
Виробництво за секторами економіки (у цілому)	Виробництво сільськогосподарської продукції та видобуток природних ресурсів	Запаси факторів виробництва	
Прибутки, отримані від занять бізнесом	Ціни на сільськогосподарську продукцію та природні ресурси	Рівень безробіття	
Грошові агрегати		Рівень банкрутства	
Швидкість обігу грошей			
Короткострокові ставки відсотка	Довгострокова ставка відсотка		
Рівень цін			

Джерело: Burns Arthur F., Mitchell Wesley C. Measuring Business Cycles. – New York: National Bureau of Economic Research, 1946; Robert Lucas Understanding Business Cycles / Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy. – Vol. 5. – 1977.

Після зазначеної вище фундаментальної праці А.Бернса і У.Мітчелла НБЕД вийшло у США на лідируючі позиції в галузі спостереження та реєстрації різних аспектів економічного циклу – фази розширення виробництва, фази скорочення виробництва, найнижчої і найвищої точок циклу. Понад те, стало можливим аналізувати економічну динаміку не тільки у звичному "календарному" сенсі, але й як безперервний ряд фаз бізнес-циклів. Питання полягало не стільки у регулярності чи нерегулярності циклів, що спостерігаються в економічних часових рядах, скільки в "узгодженості" поведінки різних економічних рядів. Виявилось, що одні ряди

постійно випереджають інші, а деякі постійно запізнюються. Ї з властивими цим рядам величинами випередження чи запізнення поведінка багатьох важливих економічних часових рядів (за виключенням сільськогосподарської та фінансової сфери) погоджена. Фактично це найважливіша властивість економічних циклів, і її можна дослідити за допомогою крос-спектрального аналізу.

Вихід у світ масивного тому "Вимірювання бізнес-циклів став подією в економічному середовищі. "Дуже старанним дослідженням", підготовленим "видатними авторами" [3] назвав книжку Готфрід Хабберлер – один із найвизначніших економістів ХХ ст., який став відомим насамперед своїми працями з теорії економічних циклів і теорії міжнародної торгівлі. Були інші відгуки на цю працю – як позитивні, так і критичні. Зокрема, майбутній нобелівський лауреат Т.Купманс у своїй рецензії [4] на монографію А.Бернса та У.Мітчелла критикував їхній чисто емпіричний підхід і підтримував підхід на основі структурних рівнянь у рамках того, що тепер називається розподілом Ховельмо³. Однак окрім активної підтримки строгішого використання методів отримання статистичних висновків, Т.Купманс критикував практику "вимірювання без теорії" і підкреслював важливість застосування економічної теорії в економетричному аналізі.

Одна з центральних гіпотез, котрі лежать в основі підходу А.Бернса і У.Мітчелла до дослідження бізнес-циклів, – що динаміку рядів виробництва і зайнятості зумовлює економічне зростання, відоме як зростаючий тренд, а цикл ділової активності являє собою коливання навколо тренду. Насправді А.Бернс і У.Мітчелл доклали чимало зусиль до того, щоб визначити різницю між трендом і циклом. Тренд є результатом дії факторів, що обумовлюють довготривале зростання в економіці, – рівня заощаджень, приросту трудових ресурсів, технічних зрушень тощо. Практично всі дослідники погоджуються з тим, що фактори, які визначають вид бізнес-циклу, майже не впливають на формування довготривалого економічного тренду. Іншими словами, бізнес-цикл – це часові відхилення від даної тенденції.

Завдяки ініціативності у впровадженні в науку нових методів аналізу, вмінню швидко схопити суть проблеми та великій працездатності А.Бернс набув надійної репутації спеціаліста з циклів ділової активності. Його масштабна монографія "Вимірювання бізнес-циклів" (написана у співавторстві) стала вінцем десятилітніх

³ Розподіл Ховельмо (за прізвищем норвезького економіста Трюгве Ховельмо, лауреата Нобелівської премії) – це система структурних рівнянь, що формують статистично добре специфіковану модель, яка б відповідала вибірковим даним і системі вимірювання, що використовується для цієї інформаційної множини.

досліджень базисних циклів у НБЕД – виділення з множинності статистичних індикаторів підйомів та спадів загальних поворотних точок ділового циклу. Навіть враховуючи критичні зауваження, наведені вище, вибрані А.Бернсом і У.Мітчеллом індикатори так і залишаються основними у передбаченні циклів ділової активності. Після смерті У.Мітчелла в 1948 р. А.Бернс зумів зберегти їхній авторитет і в середині ХХ ст. залишався єдиним у США провідним експертом із циклів ділової активності.

Одночасно з роботою в НБЕД у 1930 р. А.Бернс розпочав викладацьку діяльність в університеті Ратджерса. Тут сповна розкрився його талант учителя. Ось як згадує про це нобелівський лауреат М.Фрідман, який тоді там навчався: "Бернс вів у нас семінари, де ми познайомилися з його рукописом, присвяченим тенденціям розвитку виробництва в США. Така робота з чорновим матеріалом разом із автором – приклад безцінного досвіду і знань, котрі я коли-небудь отримував. Завдяки цим семінарам я зрозумів, як проводити дослідження. Він сприймав критику людей, молодших за нього і нижчих за статусом, і це мало досить позитивний виховний ефект" [5].

Попрацювавши в університеті Ратджерса тринадцять років, у 1943 р. А.Бернс отримав посаду професора економіки в Колумбійському університеті, де працював понад 20 років. Багато знаних економістів і досі з гордістю називають його своїм учителем. Серед них також А.Грінспен (у нього А.Бернс був науковим керівником), який згодом упродовж 1987–2006 рр. очолював Федеральну резервну систему (ФРС) США.

Деміург економічної політики США. У кінці 1940-х років А.Бернс став відомим в США як один із найжорсткіших критиків Дж.М.Кейнса. Не через якісь внутрішні дефекти теорії Кейнса, а швидше через поспіх, із яким Кейнс і кейнсіанці переходили до політичних рекомендацій на основі недостатньо перевіреної (за припущеннями А.Бернса) теорії. Бернс доводив, що "застосовуючи свою теорію, Кейнс лише припускає наявність незмінної граничної схильності до споживання, тоді як його учні, не вагаючись, передбачають її незмінною в усіх випадках. Наслідки цього – фундаментально помилкові прогнози – не забарилися" [6]. Скептичне ставлення Бернса до грандіозних претензій кейнсіанської системи висловлювалося в опублікованих НБЕД роботах "Економічні дослідження і сучасна кейнсіанська думка" (1946), "Нестабільність споживчих витрат" (1952), а також низці статей, надрукованих у збірнику "Межі економічного знання" (1954).

У 1957 р. А.Бернса обрали президентом НБЕД, а через два роки – президентом Американської економічної асоціації. Він продовжував писати про цикли ділової активності, його чергова серйозна публікація з даної тематики "Ділові цикли у світі, що змінюється" з'явилася в 1969 р.

Із 1970 по 1978 рр. А.Бернс був головою ради директорів ФРС США. У цей період економіка пережила серйозну рецесію, під час якої різко впали промислове виробництво, доходи і зайнятість, а рівень безробіття зріс до 9%. Тим часом інфляція споживчих цін, що коливалася в попередньому десятилітті на рівні 3–4%, зросла вище 10%. Ускладнив ситуацію нафтовий шок, що розпочався у жовтні 1973 р. Тоді у відповідь на війну Судного дня арабські виробники наклали ембарго на експорт нафти. Якщо до введення обмеження ціна нафти становила 3,2 дол./бар., то в 1975 р. вона досягла 14 дол. Нафтовий шок не тільки спричинив довгі черги на бензо-заправках (і не лише в США), він також збільшив інфляцію та інфляційні очікування.

На інфляцію впливає багато факторів. Однак мало що можна зробити для її недопущення. Одним із тих, хто вважав так, був А.Бернс. У 1974 р. він заявив: "Інфляція не може бути зупинена в цьому році" [7]. Фактично впродовж усіх 1970-х йому довелося очолювати боротьбу з інфляцією, що охопила Америку на фоні хронічного безробіття. Очільник ФРС, відповідальний за грошово-кредитну політику Сполучених Штатів, завжди опиниться в ролі, як кажуть, "карася на сковорідці". Проте тонке знання вашингтонських порядків, доповнене трьома роками головування у Раді економічних консультантів при президентові Д.Ейзенхауері в 1950-х роках і роком служби на посаді особистого радника президента Р.Ніксона у кінці 1960-х, дозволило А.Бернсу перетворити своє робоче місце на посаду деміурга економічної політики США.

Оскільки він перебував у фокусі політики, до Бернса зверталися за підтримкою, але й нещадно критикували. За тяжкі наслідки цієї політики у той період його різко засуджували як фахівці-економісти, так і багато громадян країни (хоч А.Бернс розумів, що низьке зростання продуктивності впродовж 1970-х – лише 1% у рік – було найбільшим недоліком американської економіки). Щоб подолати кризу та негативний ефект від підвищення прибуткового податку, ФРС довелося знизити відсоткові ставки і здійснити вливання коштів в економіку. Це дозволило домогтися зростання ВВП, але водночас підхльоснуло інфляцію. Тим часом в оточенні прези-

дента Р.Ніксона дедалі частіше пропонувалося запровадити заходи, вкрай неприйнятні для прихильників вільної ринкової економіки, а саме щодо регулювання зарплат і цін. Як згадує А.Грінспен: "Навіть мій старий друг і наставник Артур Бернс, якого Ніксон в 1970 році призначив головою ФРС, почав говорити про щось подібне – про політику регулювання доходів. Я був вражений "віровідступництвом" Артура і вирішив, що воно спричинене гострою політичною необхідністю вкупі з певними симптомами в економіці, котрі помітні Бернсу з його нового "спостережного пункту". Співробітники ФРС і насправді були стурбовані (озираючись назад, я гадаю, що Бернс намагався запобігти запровадженню офіційного регулювання зарплат і цін)" [8]. Він повинен був також забезпечити потреби збройних сил США, котрі воювали у В'єтнамі, а потім фінансувати масштабні соціальні програми. Лунали звинувачення, що діяльність Бернса заполітизована, що він підіграв інфляційному похміллю, не зовсім вірно оцінивши потенціальний ВВП країни, і таким чином посприяв Р.Ніксону на президентських виборах 1972 р.

Водночас урядовці, бізнесмени вбачали в ньому свою опору, пов'язували з ним сподівання на стабілізацію економіки. Зокрема, у своїх спогадах впливовий фінансист Д. Рокфеллер згадує січень 1976 р., коли декілька брехливих газетних статей про банк "Чейз" та інші великі банки викликали шокову хвилю у фінансовому середовищі. На звернення щодо нагальної потреби в публічній заяві голови ФРС з приводу реакції на дуже застарілу інформацію А.Бернс відреагував миттєво: вже наступного дня його заяву надрукувала газета "Нью-Йорк Таймс". Його оцінка ситуації стала знаковою не лише для банківської системи держави.

Зусилля А.Бернса стосовно стабілізації економіки мали також і значний міжнародний вплив. Адже заходи зі зміцнення долара й оздоровлення платіжного балансу США змінювали конкурентні позиції різних держав. Існуюча на той час жорстка система фіксованих валютних курсів стала дедалі менше відповідати потребам міжнародної економіки, що розвивається. Різко відрізнялися у різні часові проміжки рівні інфляції, у країнах із резервною валютою виникали великі дефіцити платіжного балансу, поступово падала фінансова дисципліна. На думку А.Бернса, потрібно було змінювати ціну на здешевлене золото і зробити це, не призупиняючи конвертування долара в золото. Ще під час передвиборної кампанії 1968 р. кандидат у президенти Р.Ніксон направив Бернса із секретною місією в Європу, щоб довести до відома її фінансових керівників

пропозицію США про підвищення цін на золото. Як згодом висловився у своїй нобелівській лекції Р.Манделл: "Місія Бернса увінчалася успіхом і запропоновані рекомендації передбачалося здійснити одразу після виборів. Нічого цього, як ми знаємо, не сталося" [9]. Тільки у 1978 р. на Ямайці рішенням конференції були сформульовані основні принципи нової системи, за якою країнам надавалася можливість на свій вибір використовувати плаваючий чи фіксований курс, що встановлювався на основі домовленостей з економічними партнерами. З відмовою від фіксованого курсу грошова пропозиція стала еластичнішою, амортизуючи не тільки інфляційне розкручення зарплати, але й зростання монополістичних цін у міжнародній торгівлі товарами.

Упродовж восьми років головування у ФРС А.Бернс був найвпливовішим економістом США. До того ж не переставав писати і виступати з лекціями. Книжка "Роздуми автора економічної політики" (1978) зібрала його промови та виступи цього періоду.

У 1978 р. на своєму річному зібранні Торгова палата Сполучених Штатів ушанувала экс-очільника ФРС "за його внесок у справу нації та систему підприємництва під час його урядової служби". Провідна організація американського бізнесу віддавала належне зусиллям А.Бернса зі збереження системи вільного підприємництва. Вкрай рідко людину, яка за службовими обов'язками спричинила збільшення грошової маси і тим самим інфляцію, що є однією з причин руйнації системи вільного підприємництва, вшановували саме поважні представники системи вільного підприємництва! Редакція фахового журналу Торгової палати повідомляла читачів, що д-р Бернс "...склав широкий, добре продуманий план, як відкинути загрозу інфляції..." У своїх висловлюваннях на сторінках цього журналу колишній голова ФРС також акцентував, що причини інфляції інші, аніж збільшення грошової маси.

Уже в досить поважному віці, впродовж 1981–1985 рр., А.Бернс був американським послом у Західній Німеччині. Згадуючи той період, можна було б говорити про якісь особливості його характеру, про окремі моменти його діяльності у цій якості. Але доречними і влучними будуть слова згадуваного вище М.Фрідмана: "Він завжди був дуже здібною людиною, націленою на те, щоб якомога краще виконати свою роботу" [5].

* * *

Постскрипtum або висновки. Реалії теперішньої економічної ситуації змушують із усією серйозністю поставитися до науково-

практичної спадщини А.Бернса. По-перше, результати його новаторських досліджень продовжують реалізовуватися і у наш час. Як зазначається в науковій літературі, "застосування КВП для прогнозування кон'юнктурних змін і ділових циклів є достатньо поширеним у промислово розвинених країнах" [10]. Під впливом подій Великої депресії цю тематику вперше почали розробляти в США в 1930-х роках саме А.Бернс і У.Мітчелл у співпраці із співробітниками НБЕД [1]. Згодом, у 1961 р., було започатковано публікацію щомісячної доповіді "Business Cycle Developments" ("Розвиток ділового циклу"), де відслідковувалися 80 циклічних динамічних рядів для США та індекси промислового виробництва шести основних зовнішньоторговельних партнерів. У 1968 р. ця доповідь отримала назву "Business Conditions Digest" ("Огляд умов ведення"). Зараз циклічні індикатори поширюються завдяки паперовим носіям, а також через Інтернет.

По-друге, залишаються цікавими для сучасників практичні напрацювання нашого земляка. Можна стверджувати про певну аналогію між фінансово-економічною ситуацією в 2008–2009 рр. і середини 1970-х років у країнах із переважною орієнтацією на ринкову економіку. Тоді, як і тепер, ціни на нафту стрімко підвищилися, різко зросла вартість продуктів харчування та інших предметів споживання, а економічне зростання відверто уповільнилося. Через підвищення цін на продукти і товари ускладнилася інфляційна ситуація. Водночас також помітні досить вражаючі відмінності двох аналізованих періодів. Економіка і суспільство цих країн стали набагато гнучкішими та здатними адаптуватися до труднощів і нових завдань. Не було кілометрових черг за бензином, відсутнє розкручування спіралі "ціни – зарплата" в стилі 1970-х, у рамках якої компенсації та розцінки гналися один за одним. За рахунок засвоєння кількох важких уроків з минулого також змінилася на краще розробка економічної політики.

Найважливіше, що науковці і практики значно збагатилися досвідом. Зокрема, досвід, набутий ФРС у 1970-ті роки, дозволив зробити два важливі висновки: 1) висока інфляція може серйозно дестабілізувати економіку; 2) центробанк повинен відповідати за цінову стабільність у середньостроковій перспективі. Виходячи з цього, в країнах із переважною орієнтацією на ринкову економіку вдається пом'якшити бізнес-цикли і утримувати інфляцію під контролем. Відповідно стабільна монетарна політика розширює можливості сімей та фірм у плануванні, а також збільшує їхню готовність

інвестувати у підвищення кваліфікації, у фізичний капітал і дослідження, що так необхідні для підтримання безперервного зростання продуктивності праці.

І насамкінець. Під час розрядки, в 1970-х роках А.Бернс приїжджав до Москви. Але побувати у рідному Івано-Франківську не зміг – місто було закрите для іноземців. Минуло, здавалося б, небагато часу і сюди може приїхати кожен, хто забажає, бо Україна стала відкритою для світу. А глобалізація економіки, відкриваючи перед нами колосальні, раніше не відомі можливості, робить нас взаємопов'язаними. Ось чому так важливо не лише усвідомлювати цю взаємозалежність, але й не боятися відкривати для себе надбання людства і, зокрема, досягнення наших земляків.

Література

1. *Mitchell W.C., Burns F.F.* Statistical Indicators of Cyclical Revivals: Bulletin 69. – New York: National Bureau of Economic Research, 1938. – May 28.
2. *Burns A.F., Mitchell W.C.* Measuring Business Cycles / NBER Studies in Business Cycles No. 2. – New York: National Bureau of Economic Research, 1946.
3. *Хаберлер Г.* Процветание и депрессия: теоретический анализ циклических колебаний: пер. с англ. О.Г. Клесмент, Н.М. Осадчей, Р.Х. Хафизовой. – Челябинск: Социум, 2005. – С. 411.
4. *Coopmans T.C.* Measurement without theory // Review of Economics and Statistics. – 1947. – Vol. 29. – P. 161–172.
5. Интервью с Милтоном Фридманом // О чем думают экономисты: беседы с нобелевскими лауреатами / под ред. П.Самуэльсона и У.Барнетта ; пер. с англ. – М. : Московская школа управления "Сколково"; Альпина Бизнес Букс, 2009. – С. 164.
6. *Burns A.* The Instability of Consumer Spending: 32nd Annual Report of the National Bureau of Economic Research. – New York, 1952. – P. 17.
7. *Burns Says Inflation Can't Be Halted in '74* // The Oregonian. – 1974. – February 27. – P. 7.
8. *Гринспен А.* Эпоха потрясений: Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / пер. с англ. – 3-е изд. – М.: ООО "Юнайтед Пресс", 2010. – С. 69.
9. Евро – дитя Манделла? Теория оптимальных валютных зон : сб. ст. / пер. с англ. – М. : Дело, 2002. – С. 341.
10. *Олефір В.К.* Прогнозування кон'юнктурних змін і ділових циклів // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 2. – С. 100.

Надійшла в редакцію
07.12.2010 р.